Νίκος Καζαντζάκης, «Η Οδύσεια»

Ι. Περίληψη Ραψωδίας Ο΄ (Χτίζουν την Ιδανική Πολιτεία)

[= Kimon Friar, Η «Οδύσσεια του» Ν. Καζαντζάκη, περ. ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ ΕΠΟΧΗ - Αφιέρωμα στο Νίκο Καζαντζάκη, μτφρ. Ζ. Κ., Δίφρος: Αθήνα, Φθινόπωρο 1958, σ. 110 – 112]

Στην επιστροφή του ο Οδυσσέας βρίσκει τους οπαδούς του χωρισμένους σε δυο ανταγωνιζόμενα στρατόπεδα, που οι αρχηγοί τους είναι ο Χάλικας και ο Κένταυρος. Απογοητευμένος και γεμάτος θυμό, αισθανόμενος ότι οι άνθρωποι δεν μπορούν ποτέ να φτάσουν εκείνο το ύψος που οι αρχηγοί τους γυρεύουν γι' αυτούς, περιπλανιέται μέσα στο δάσος τρεις μέρες. Την τρίτη μέρα κάθεται και βλέπει μιαν αγριαχλαδιά που έχει ξεπεταχτεί μέσ' απ' το βράχο, χιλιοστριμμένη στην αύξησή της και τελικά ολάνθιστη· του φαίνεται σα σύμβολο της παιδεμένης ζωτικότητας του πνεύματος που δέχεται ό,τι του δίνεται, όποιο έδαφος κι όποια πέτρα, για ν' ανθίσει επίμονο στον ήλιο. Εκεί κοντά βρίσκει ένα τεράστιο σπήλαιο, φωνάζει το Χάλικα και τον Κένταυρο, ειρηνεύει μαζί τους κι αποφασίζει πως πρέπει, όπως η αχλαδιά, έτσι κι αυτός να δεχτεί τις συνθήκες που του δίνονται και να συνεργαστεί με το δύστροπο ανθρώπινο κοπάδι. Την επόμενη μέρα με την αυγή βάζουν τα θεμέλια της καινούργιας πολιτείας. Έξι πετεινοί κι έξι κότες σφάζονται, σύμβολα πως οι δώδεκα θεοί του Ολύμπου παραμερίζονται πια. Ο λαός χωρίζεται σε τρεις ομάδες κατά σειρά προτεραιότητας, σε τεχνίτες, σε πολεμιστές, σε διανοούμενους, κι οργανώνεται ένα σοσιαλιστικό κράτος (σύμφωνα με διάφορες θεωρίες από την *Πολιτεία* του Πλάτωνα, από το *Περί Πολιτείας Θεού* του Αγ. Αυγουστίνου κι απ' την *Ουτοπία* του More). Σ' αυτό το κράτος ο γάμος θα θεωρούνταν παράνομος, τα παιδιά θα μεγάλωναν όλα μαζί και θα μορφώνονταν από κοινού μακριά απ' τους γονείς τους, στους γέρους και τους

άχρηστους θα επιτρεπόταν να πεθαίνουν. Ο Οδυσσέας όμως δεν μπορούσε να βρει τον θεμελιώδη νόμο που θα στήριζε τις σκέψεις του, ώσπου μια μέρα είδε ένα σμήνος από τερμίτες να ζευγαρώνουν στον αέρα· παρατήρησε πως, μόλις οι αρσενικοί εκτελούσαν τη μόνη λειτουργία τους, έπεφταν ξεψυχώντας στη γη και τους έχαφταν αμέσως τα πουλιά, τα σκαθάρια, οι σκορπιοί και τα φίδια. Με άγρια χαρά ο Οδυσσέας δέχεται βαθιά μέσα του τούτο το γεγονός σαν τον ανήλεο νόμο της αναγκαιότητας στη φύση:

Ό,τι η τυφλή σκουληκομάνα γης χωρίς μυαλό ξετρέχει,
εμείς σωστό με μάτια ολάνοιχτα, με πλέριο νου να θέμε·
πάρε, μονιά, ξαμάρι απ' το θεό τη γης να κυβερνήσεις!

Ο Κένταυρος κατατρομάζει από τούτο, που το θεωρεί μεγάλη ασπλαχνιά του αφέντη του· ο Οδυσσέας πάλι λαχταρά να μιλήσει στο λαό του για τον καινούργιο θεό, το αναβάλλει όμως, γιατί φοβάται πως δεν είναι προετοιμασμένος να δεχτεί έναν θεό τόσο σκληρό κι ανήλεο.

Κατά την άνοιξη, αφού πέρασαν αρκετοί μήνες, ο Οδυσσέας αναγγέλλει ένα μεγάλο πανηγύρι τριών ημερών για το ζευγάρωμα των νέων ανδρών και γυναικών. Ελευθερώνει τη μικρή του λεοπάρδαλη, για να βρει κι αυτή το ταίρι της πάνω στα βουνά. Ξαναβλέπει σε όραμα τον θεό σαν Αρχιστράτηγο, οδηγό όλων των ανθρώπων που συνεργάζονται στον μεγάλο αγώνα, όπου πρέπει να μάθουν και να υπακούουν και να διατάζουν· καθένας πρέπει να ενεργεί ωσάν η σωτηρία του κόσμου ακέρια να εξαρτιόταν απ' αυτόν μονάχα, αλλά και σα να μην έχει σημασία αν στον αγώνα κερδίζει ή χάνει, γιατί αυτό που έχει σημασία πραγματική είναι ο ίδιος ο αγώνας. Μια μέρα, γιομάτος φρίκη βλέπει ένα σμήνος από τυφλά μαύρα μυρμήγκια να καταβροχθίζουν ένα νεογνό καμήλας κι ύστερα ένα μωρουδάκι· από τότε για πάντα κρατάει τούτο το όραμα μπροστά στα μάτια της σκέψης του σαν την εικόνα της δύναμης εκείνης που, καταστροφική, κρυμμένη πίσω από κάθε

προσπάθεια της φύσης και του ανθρώπου, κατατρώει τα πάντα κι είναι η ρουφήχτρα που χάσκει και μας περιμένει όλους. Τον τσακίζει η συναίσθηση της τραγικής αναγκαιότητας που είναι κυρίαρχη στη ζωή. Τέλος, μια μέρα μιλεί στο λαό του για τον τρομερό νόμο της επιβίωσης και της ύπαρξης και τους λέει ότι ο καινούργιος θεός που θα λατρέψουν δεν είναι εκείνος που προστατεύει, ούτε είναι και παντοδύναμος· δεν είναι πιο αδύνατος ούτε πιο δυνατός απ' τους ίδιους· πραγματικά, ο θεός χρειάζεται την υποστήριξή τους, γιατί ούτε αυτός ο ίδιος ξέρει πούθε έρχεται, ούτε και πού πηγαίνει. Όλοι εκτός από το Χάλικα τρομάζουν αυτόν το θεό που δεν μπορεί να τους βοηθήσει με τρόπο υπερφυσικό, που δεν μπορεί να ξεχωρίσει απ' τους αγωνιζόμενους θνητούς. Ο Κένταυρος σε απελπισία μεγάλη φωνάζει:

Αλώνι το κορμί μας κι ο θεός το θάνατο παλεύει.

Περνά το καλοκαίρι και κατά το φθινόπωρο ο Οδυσσέας κηρύχνει πως ο θάνατος ενός μεγάλου αρχηγού πρέπει να είναι αιτία χαράς, γιατί αυτός ο άνθρωπος θα πρέπει να έχει πια εκπληρώσει το καθήκον του πάνω στη γη· τραγικός είναι ο χαμός εκείνου που πεθαίνει νέος. (Στην Ιθάκη ο εγγονός του ονειρεύεται πως ο παππούς του του χάρισε, για να παίζει, ένα καράβι. Η Ναυσικά κι ο Τηλέμαχος τρομάζουν απ' αυτό το όνειρο).

Όταν έρχεται ο χειμώνας, όλοι δουλεύουν στις διάφορες τέχνες τους μέσα στο πελώριο σπήλαιο. Ο Οδυσσέας σκαλίζει πάνω στην πέτρα τις Δέκα Εντολές του θεού του κι ο κάθε νόμος περιστρέφεται γύρω στο νόημα που παίρνει τούτος ο θεός, που παρουσιάζεται σαν την αγωνιστική κι εξελικτική ορμή του πνεύματος, μέσα απ' όλα τα φαινόμενα· τούτο το τραγικό κι αναπόφευχτο πρέπει να το αγκαλιάσει ο άνθρωπος με χαρά, γιατί:

Δεν είναι η πιο τρανή αρετή στη γης ελεύτερος να γίνεις,
παρά άσπλαχνα, άγρυπνα, ακατάλυτα να θες ελευτερία!

Η τελευταία εντολή είναι ένα σύμβολο του αγώνα που υψώνεται:

ορθή σαγίτα
με διψασμένο το ραμφί να ορμάει ψηλά κατά τον ήλιο.

Όταν έρχεται ο καιρός να γιορταστούν τα εγκαίνια στην πόλη, συμβαίνουν διάφορα δυσοίωνα γεγονότα· ο αέρας είναι ζεστός και πνιγερός, τερμίτες διαλύουν την καλύβα και το τόξο του Οδυσσέα, μεγάλα ποντίκια φεύγουν απ' το βουνό σκούζοντας. Καθώς ο λαός στολίζει τα σπίτια και τους δρόμους με φοίνικες, ο Οδυσσέας κοιτάζει με περηφάνια την πόλη του, όπου, καθώς νομίζει, θα μπορέσουν τέλος να ζήσουν όλοι την πρέπουσα ζωή. Πέφτει όμως ένα αφύσικο σκοτάδι, το φεγγάρι γίνεται λεπρώδες, η γη ταράζεται κι ο Οδυσσέας, που υποσυνείδητα καταλαβαίνει τι συμβαίνει, λυσσά τώρα ενάντια στον προδοτικό θεό. Ο Πέτρακας παρουσιάζεται πάνω σ' έναν άσπρο ελέφαντα, γιατί διαισθάνθηκε τον κίνδυνο από μακριά κι ήρθε ν' αγωνιστεί πλάι στον αρχηγό του.

ΙΙ. Σύνοψη ραψωδίας Ο. *Η Πολιτεία* (ή *Η Ουτοπία*)

[= Παντελής Πρεβελάκης, Ο ποιητής και το ποίημα της «Οδύσσειας», Βιβλιοπωλείο της Εστίας: Αθήνα, 1958, σ. 117 – 118]

Ο Οδυσσέας κατεβαίνει από την άσκησή του. Στο μεταξύ τα πρωτοπαλλήκαρά του, ο Κένταυρος κι ο Χάλικας, έχουν πιαστεί. Κάμανε δυο κόμματα το λαό. Αλλά ο Οδυσσέας θα τους σώσει όλους, ακόμα κι ανήθελά τους. Ρίχνει τα θεμέλια του κάστρου, σφάζει έξι κοκόρους κι έξι πουλάδες, τους δώδεκα θεούς του Ολύμπου, και τους θάβει εκεί χάμω για πάντα. Το κάστρο χτίζεται. Κάθε βράδυ, ύστερα από τον κάματο της μέρας, ο Αρχηγός μυσταγωγεί το λαό στο Θεό του. Συντάζει αγάλι αγάλι μες στο νου του τους

θεσμούς. Φοβερός Θεός, απάνθρωποι θεσμοί. Σκοπός της πολιτείας: να ξεπεράσει ο γιος τον πατέρα. Ο Οδυσσέας ορίζει συνάμα τις κοινές γιορτές, συνεχίζει τη μυσταγωγία του λαού στην Ασκητική του (δηλαδή στην *Ασκητική* του Καζαντζάκη), χαράζει στα τείχη του κάστρου το δεκάλογό του. Το κάστρο χτίστηκε, οι νόμοι του συντάχτηκαν. Τη γιομοφεγγαριά θα το εγκαινιάσουν. Αλλά ξεσπάζουν κακά σημάδια. Κάτι φριχτό ετοιμάζει η Πλάση. Πάνω κει φτάνει ο Πέτρακας· οσμίστηκε κι αυτός τη θεομηνία κι έτρεξε να παρασταθεί του αρχηγού του.

(Αντιγραφή - επιμέλεια κειμένων: Βασίλειος Α. Γεώργας)